

doi®

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2639>

Number: 31 , p. 135-148, Winter II 2015

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN SEMAVER ADLI HİKÂYESİNDE METİNDİL BİLİMSEL BAĞDAŞIKLIK GÖRÜNÜMLERİ

APPEARANCES OF COHESIVE TEXT LINGUISTICS IN
SAİT FAİK ABASIYANIK'S STORY "SEMAVER"

Yrd. Doç. Dr. Meltem GÜL

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Dilin çeşitli alanlarında çalışma yapan dilbilimi 1960'lı yıllarda yeni dilbilgisel kurallarıyla kendine çok önemli bir çalışma sahnesi oluşturmuştur. Bunlardan biri de metin dilbilimdir. Metni esas alan, metin yapılarını inceleyen bu yeni alan dilbilimin özgün çalışma zeminlerinden birini oluşturmaktadır.

Cümplenin en büyük birim olduğu anlayışının bozulmasıyla beraber metin dilbilimde de ilerlemeler olmuştur. Metin incelemelerinde önemli olan tek tek cümleler değil de metnin bütünüdür. Diğer bir değişle incelenen şey metnin bir bütün olarak kendisi, yapısı ve işlevinin yanı sıra metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir. Metin dilbilim ayrıca metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Metnin ana konusu ve alt konularının belirlenmesi, metnin görünen yapısının dışında derin yapısının araştırılması ancak metin bilimle olmaktadır. Bu anlayışla inceleme konusuna yaklaşan metin bilim şiir, öykü gibi her çeşit dil ile ilgili malzemeyi metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Bu bağlamda kısa öyküler de metin özellikleri taşıdıklarından metin dilbilimin araştırma alanına girmektedirler.

Bu incelemede Sait Faik'in yazdığı ve yoksul insanların hayatını anlatan "Semaver" adlı hikâye metin dilbilimin kuralları ve yaklaşımları ışığında bağdaşıklık görünümleri ele alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hikâyenin çözümlenmesindeki amaç metinde görünen yapı olarak bilinen metnin içinde var olan unsurların yanı metindeki dilbilgisel yapının belirlenmesidir. Metin dilbilimde bu tür yapılara metnin küçük ölçekli yapısı da denir. Öncelikle cümle, cümle ötesi anlayış ve metin dilbilim, metin dilbilim ve söylem çözümlemesi ayrıca metin kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Metin dilbilimsel bağdaşıklık başlığıyla asıl konuya girilerek öyküde gönderimsel bağdaşıklık görünümleri incelenmiş ardından bağımsız gönderim öğeleri başlığıyla; kişi adılları, gösterme adılları, dönüşlülük adılları, gösterme sıfatları, bağımlı gönderim öğeleri başlığı altında ise iyelik ekleri, belirtme durum eki, ilgi ekleri, kişi ekleri, öyküde biçimsel bağdaşıklık görünümleri başlığı altında ise bağlaçlar, değiştirim, sözlüksel bağdaşıklık, eksilti, zaman-görünüş-kip unsurları incelenmiştir. Öyküden alınan örneklerle konuya açıklık kazandırılmıştır. İncelemede biçimsel bağlantılar tespit edilerek metnin bağdaşıklık görünümlerinin somut olarak ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Metin Dilbilimi, Metin Dilbilimsel Bağdaşıklık, Cümle, Sait Faik Abasıyanık

Abstract

Linguistics which deals with different fields in languages composed itself new study fields in a sensible way with the help of new grammatical rules in 1960s. One of these new fields is textual linguistics. This new field which analyzes textual features and is based on text itself constitutes of an authentic study scope of linguistics.

With the disruption of understanding of "sentence is the main unit in a text", the improvements have occurred in textual linguistics. That is to say, in a textual analysis the emphasis is not put on the separate sentences but is put on the text itself as a whole. In other words, a textual analysis is formed by the examination of text itself as a whole, relations between the units that constitute of the text, as well as its construction and function. Besides, Textual linguistics tries to determine the construction of meaning in texts. Determination of main-topic, sub-topics and the analysis of deep textual meanings apart from its surface structure can only be done by textual linguistics. The textual linguistics which approaches analyses with this consideration determines rules of being a text in poems, stories or any other materials related to the language. In this regard, short stories are also in the scope of textual linguistics because they have textual features.

In this paper, it is aimed to present the story "SEMAVER" written by Sait Faik (tells the story of the poor) by dealing with appearances of coherence in the light of textual linguistics rules and approaches. The main reason of analyzing this text is to determine the grammatical construction that is known as surface structure of the text. In the textual linguistics these structures are also called as small scale of the text. Firstly, the information is given about a sentence, understanding beyond the sentence, textual linguistics, conversational analysis and the concept of a text. The appearances of referential cohesion in the story is analyzed after broaching to the subject with the title of appearance of textual coherence. After that, personal pronouns, demonstrative pronouns, reflexive pronouns and demonstrative adjectives are analyzed under the title of free referential items. Under the title of bound referential items, possessive suffixes, accusative case suffixes, relative pronouns, personal endings are analyzed. Under the title of formal appearances of cohesion in the story, conjunctions, substitution, lexical cohesion, ellipsis and time-appearance-mode are analyzed. The case is clarified by the examples taken from the story. In the analysis, it is aimed perceptibly to present the appearances of cohesion by determining formal relations.

Key Words: Linguistic, Text Linguistics, Text Linguistics Cohesion, Sentence, Sait Faik Abasıyanık

Cümle Ötesi Anlayış ve Metin Dilbilimi

Yapısalçı dilbilim cümleyi en üst düzeyde bir dil birimi olarak kabul eder. Her cümle herhangi bir dilbilgisel yapıyla daha büyük bir dilsel biçim içine girmeyen bağımsız bir dilsel biçimdir. Yine de pek çok dilde belki de tüm dillerde çeşitli dözenbirimler cümleyi belirler ve ayrıca değişik cümle türlerini ayırt eder. (Saussure, 1999, s. 2) . Ahmet Topaloğlu dilbilgisinde cümleyi bir hüküm, bir düşünce, bir duygusal ifade etmek üzere çekimli bir fiile veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi olarak (Hengirmen, 1999, s. 92). Hengirmen bir bilgiyi, isteği, gerekliliği, koşulu başka sözcüklerle yapısal bağlantılar kurmadan aktaran sözcük dizilişi olarak tanımlamış, (Topaloğlu 1989, s. 48) Kerime Üstünova ise cümlenin tek başına kesin bir yargı bildiren; yapılan işi, oluştu, hareketi anlatan bir görünümünün olduğunu fakat bütüncül bakıldığında da bir dil dizgesi olarak düşünçenin aktarımında yetersiz kaldığını belirtmiştir. (Üstünova, 2002, s. 150-151).

1960'lı yılların sonunda gelişen metin dilbilimi metinde cümle ötesi dil yapılarındaki ilişkileri araştırmaya yönelmiştir. Günümüzde kapsayıcı bir terim olan cümle ötesi dilbilim terimleri ile anılan dilbilim çalışmalarında, nesne'nin tanımlanması kavramlaştırılması temel bir

sorun olarak gündemdedir. Cümle ötesi dilbilim çalışmalarında terim fazlalığı ve çeşitliliği aynı zamanda bir terim karmaşasını da ortaya çıkarmıştır. Cümle ötesi/ cümleler arası dil ilişkilerini çalışan iki temel alanın söylem çözümlemesi ve metin dilbilimin bir mi yoksa ayrı mı olduğuyla ilgili hala bir karmaşa devam etmektedir. Hangisinin hangisini kapsadığı veya alt alanı olduğuyla ilgili kesinleşmiş ş bir bilgi yoktur. Örneğin discourse gramer, textlinguistics, textology, textological research, textlinguistic research, text, theory, text gramer, science of texts, textual analysis, vb. Batı dillerindeki pek çok terimin varlığı gerek yaklaşımının gerekse kavramların çeşitliliğine birer tanık durumundadır. (Aksan, 1991, s. 90-91).

Söylem Çözümlemesi ve Metin Dilbilim

Dilbilim içinde yeni alanlar olmalarına rağmen çok hızlı bir gelişme çizgisi gösteren bu iki alanın tarihini yazmak oldukça güçtür. Bilimsel söylem evreninin temelini terimler oluşturur (Saussure, 1999, s. 2).

Çeşitli kaynaklar dilbilimsel anlamda söylem çözümlemesi terimini ilk kez Harris'in metinbilim terimini ise Coseriu'un kullandığını aktarıyor. Her iki bilim adamının kullandığı terimlere dikkat edildiğinde bunların ortaya konulmuş ve tanımlanmış bağımsız birer çalışma alanını değil de daha çok bir gerekliliği gösterdiği görülmüyor. Bu çalışma alanının onde gelen isimlerinden Beugrande söylem çözümlemesi teriminin bazı kaynaklarda Almanca Textlingüistik terimiyle aynı kullanıldığını belirtiyor. Ayrıca Amerikalı dilbilimcilerin bu şekilde bir metin çalışmasına sıcak bakmadıklarını belirtiyor. Dijk metinbilim terimini özgül bir kuram ya da yöntem olarak değil, özgül bir çalışma nesnesi olan çalışma alanı olması anlamında, örneğin toplumbilim ya da ruh bilim terimlerini kullandığı gibi kullandığını belirtmiştir. Önceleri daha ağırlıklı olarak dilbilgisel yapılarla ilgilenen metinbilimi Beugrand'a göre bu yaklaşımı bırakarak söylemi birbirile ilintili bir metin kümesi olarak tanımlamıştır. Bugün artık gerekse metin gerekse söylem çalışmalarını kapsayacak daha geniş bir çalışma programının gerekliliği üzerinde bir uzlaşma sağlanmaktadır. Bugün her iki yaklaşım da aynı alana verilmiş farklı akademik adlardır. (Aksan ve Aksan, 1991, s. 91-92).

Geçmişten bugüne bakıldığına Vitacolonna, Hjemslev ve Harris her ne kadar metin bilimin ve söylem bilimin kurucuları olmasalar da söylem ve metin bilim kavramlarına yaklaşımıları düşünüldüğünde, daha sonraki çalışmalar için önemli oldukları açıktır.

Harris'in dilbilim çalışmalarını cümle ötesine taşıma önerisi daha sonraki yıllarda gerek geliştirdiği sağlam kuramsal çerçevesi, gerekse dil olgularını açıklamada kazandığı büyük başarı sayesinde dönemin dilbilim çalışmalarında belirleyici olan üretimi-dönüştürme modelin cümle merkezli yaklaşımının benimsenmesiyle güme gider. Coulhart'ın belirttiği gibi üzerinden yirmi bir yıl geçmesine rağmen kimse Harris'in yöntemine ve önerilerine rağbet etmez çünkü böyle bir çalışma ile ilginç sonuçlar elde edilemeyeceğine inanır dilbilimciler. Amerikalılar ilginç bulmasa da Alman dilciler cümle ötesine gitmede kararlı davranışları. Özellikle Hartmann ve öğrencilerinin 1960ların ortalarında yürüttükleri kimi çalışmalar metindilbilime yönelik ilk çalışmaları oluşturur. Vitacolonna Hartmann'ın 1964'te yazdığı text, texte, Klassen von Texten başlıklı makalesini metindilbilimin başlangıcı olarak kabul eder. Yine aynı dönemde ilk metin tanımlarından birini öneren Koch'a göre bir bütünsellik anlatacak biçimde zamanda ve uzamda düzenlenmiş her tür cümle diziliyi metin olarak düşünülecektir. (Aksan ve Aksan, 1991, s. 93).

Türkiye'deki metin dilbilim ile ilgili çalışmalarla bakıldığına Berke Vardar'ın metinbilim yerine betimsel dilbilim tanımını kullandığı görülür. Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri olarak ele aldığı betikleri yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemeyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye bu alanda tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü olarak

tanımlar. (Vardar, 2002, s. 39) Söylem Çözümlemesi içinse cümle sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme. (Vardar, 2002, s. 39) Hengirmen metin dilbilimini dili cümleler arası bağlantıları temel alarak inceleyen dil kullanımını metin üretme olarak gören metinleri bir bütünlük içinde ele alan bilim dalı olarak tanımlamış. Sözlem çözümlemesinde ise yine Vardar gibi cümlenin sınırlarının aşıldığı benzer bir tanımlama yapmıştır. (Hengirmen, 1999, s. 276).

Bu verilerden hareketle cümleden çok sözcenin söylem çözümlemesini oluşturduğu görülür. Bu analiz sözcede konuşan kişinin kendisini ortaya koymasını, iletişimini arar. Yazinsal söylem günümüzde en çok incelenen söylem türü olmasından dolayı metin bilimi kavramını ortaya koymuştur. Böylece metnin farklı yapıları bu yeni alanla ortaya konulmuştur. Her çeşit metin çözümlemenin özünü metin kavramı, dil edimleri ve metinsel tutarlılık kavramları oluşturmuştur. (Kıran, 2001, s. 279) Söylem çözümlemesiyle metin dilbilim biri yazılı diğeri sözlü ürünleri incelemeleri bakımından ayrılsalar da söylem çözümlemesi metin dilbilim için bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Metin Kavramı ve Metin Dilbilimi

Metin dilbilimde farklı inceleme yöntemleri ve farklı görüşler söz konusudur. Bilim adamlarından bazıları metinlerin dilbilgisel yönlerinden yola çıkarken bazıları da metinlerin iletişimsel yönünü incelemenin asıl çalışma alanı yaparlar.

Metin bilimin ana kavramı olan metin kelimesinin Latincede 'kumaş' anlamındaki *textus* sözcüğünden geldiğini bilinmektedir. Hatta Fransızca *texte*, İngilizce *text* sözcüklerinin kökenlerinin de aynı kelimeye dayandığı bilinmektedir. İpliklerin dokunarak bir araya gelmesi bir kumaş bütünü oluşturuğu gibi, dilsel öğelerin birbirine eklenmesi metni oluşturmaktadır. Kubilay Aktulum metin dilbilim ile ilgili çalışmasında örgü kelimesinin dokumacılığın söz dağarından alıntılanıp metin, anlatı, söylem, yazı konusunda sıkılıkla yinelenenliğini belirtmiştir. Doku, dokuma, kumaş, iplik, uç, örme, düğüm gibi örgü ve değişkenleri bazen bir benzeşim bazen de yaklaşıklık bir anlamda kullanılmıştır. Bir benzeşim ilişkisi kurmak ya da yaklaşıklık bir anlam yanında örgü ile dokuma sözcüğüne simgesel anlamlar yüklenmiş, bazı yerlerde bir izlek olarak belirmiş, ayrıca söylensel bir değerle bezenmiştir. (Aktulum 2004, s. 119).

Günay Doğan metni, kendine özgü bir bütün, onu oluşturan cümleler toplamından farklı olarak tanımlar. Cümlelerden oluşan değil, cümlelerle gerçekleşen anlamlı bir yapı olduğunu belirtir. Doğan metin ile cümle arasındaki ilişkide biçimsel bir dilbilgisinin temel taşı olarak kullanılabilcek kuramsal bir tabanın cümle, dil dışı öğelerle kavranabilen bir birimi ise metin olarak tanımlar. Dilbilgisinin bir birimini cümle olarak ele alırken; bildirişim işlevinin göz önüne alınmasını gerektiren devingen bir süreç olarak da metni düşünür. Diğer bir deyişle metin durağan değil devindendir. Metin, hem yazının oluşturduğu hem de okuyucunun okurken anlamlandırması bakımından yeniden oluşan bir ürün olma özelliğini bir arada taşır. Cümlenin dilsel bir amacı vardır yalnız dilsel bir düzenleme içerir; fakat metin daha çok bağlama dönük bir düzenleme içeriği bilinmektedir. (Doğan, 2001, s. 34)

Doğan Aksan birçok farklı tanımlamaları olan metin kavramını dil dışındaki etkenlerle bağlantılı sözcüler bütünü ya da iletişim esnasında gerçekleşen sözcülerin tamamı olarak tanımlar. (Aksan, 1999, s. 149) Özdemir basılı ve yazılı, anlam ve anlatım bütünlüğü sağlayan okumaya konu olan her şeyin aslında bir metin olduğunu söyler. Bir roman bir şiir, bir cümle bir paragraf basılı ve yazılı dil ürünlerinin tümü metin terimiyle adlandırılabilir. (Özdemir, 1995, s. 29) Metin değeri taşıyan yazıları dilsel bütünlük içinde bağıdaşılık kuramı adı altında metni art gönderim, öngönderim, eksiltili yapılar, örtük yapılar, örgeler ve izlek dilbilgisel eylem zamanları başlıklarıyla inceler.

Metin Dilbilimsel Bağdaşılık

Aralarında çeşitli ilişkilerin bulunduğu cümleler metni oluşturur. Cümleler bir metni oluştururken rastgele sıralanmazlar. Bu bağlar metin oluştururken cümlede kullanılan bir birim daha sonrakiерde ortaya çıkar ya da kendisiyle anlam veya yerini dilbilgisel olarak ortak özelliği sahip başka bir unsura bırakır. Bu bağlarla metin oluşur. Metin olmak bazı ölçütleri gerektirir. Metin dilbilimciler bir metinde tutarlılık, bağdaşılık, kabul edilebilirlik, amaçlılık, durumsallık, bilgisellik, metinler arası ilişki kuralına uygun olması gerektiğini savunurlar.

Metinlerin yapısal, işlevsel ve anlamsal olarak çözümlenmesi ancak bağdaşılık ve tutarlılık ilkelerine göre olmaktadır. Metin dilbilimsel çalışmalarında bağdaşılık ve tutarlılık ana yapıdır. Metin incelemelerinde bağdaşılık ve tutarlılık iç içe geçmiş durumdadır. Bağdaşılığa küçük ölçekli yapı, tutarlılığı ise büyük ölçekli yapı denir. Tutarlılık metnin içindeki dilbilgisel yapıdan ziyade anlamsal ve mantıksal bağlantıları kapsamaktadır. Günay tutarlılığı metnin konusundaki anlamsal bütünlük olarak tanımlamaktadır. Tutarlılığın art gönderimsel ve ön gönderimsel yapıları her metinde bulunan ve başkalarına göre yorumlanabilecek birimlerdir. Sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılan bu yapılar aralığı daha uzun yapılanlarda ise metnin tutarlılığını bağlamında değerlendirilir. (Doğan, 2001, s. 61).

Van Dijk tutarlılığı küçük ölçekli tutarlılık ve büyük ölçekli tutarlılık olarak ikiye ayırmışlardır. Daha sonraları küçük ölçekli tutarlılığı bağdaşılığın yerine, büyük ölçekli tutarlılığı ise tutarlılığın yerine kullanılmışlardır. Metnin tümündeki bütüncül ve birbirine bağlı anlam parçacıkları tutarlılığı oluştururken bağdaşılık daha çok yüzey yapıdaki dilsel kuralları kapsar. Metinde bağdaşılık ve tutarlılık her zaman birbirine bağlı iki dilsel ölçüt değildir. Bağdaşılık olmadan da tutarlılık olabilir. Metinlerdeki tutarlılık sadece metnin yapısında bulunan dilsel özelliklerle değil okuyucunun anlama düzeyi ile de ilgilidir.

Bağdaşılık ise bu metnin temelini oluşturmaktadır. Gönderimsel bağdaşılık ve biçimsel-sözlüksel bağdaşılık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu çözümleme yöntemiyle "Sait Faik'in Semaver adlı Öyküsünde Metin dilbilimsel Bir Yaklaşım" adlı çalışmada metnin yapısal özellikleri bağdaşılık, başlığı altında inceleneciktir. İlk önce çözümlemede kullanılacak yöntemler hakkında bilgi verilecek. Ayrıca metindeki bağdaşılığı örnekler verilecektir. Semaver adlı hikâye öncelikle gönderimsel bağdaşılığı daha sonra biçimsel-sözlüksel bağdaşılığı göre inceleneciktir.

Gönderimsel Bağdaşılık Görünümleri

Cümleler arasındaki bağlantıyı metindeki kişi, durum ya da nesnelerin tekrarlanması sağlamaktadır. Bu öğeler her zaman ayna adla anılmazlar. Adıl kullanımı eş anlamlı kelime ya da çağrımsal adlandırmayle aynı kişi, eşya durum ya da nesne yinelenir. (Doğan, 2001, s. 60).

Kişi Adılları

Bütün varlıklarları kişiler halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir. Bütün varlıklar üç kişi altında toplanır, üç kişi temsil ederler. Bunlardan birincisi konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçendir. Bunlara gramerde sıra ile birinci kişi, ikinci kişi ve üçüncü kişi diyoruz. Konuşan dinleyen adı geçen tek bir varlık ise bunlara teklik birinci, ikinci, üçüncü şahsı, birden fazla varlık ise çokluk birinci, ikinci, üçüncü şahsı temsil eder. İşte kişi adılları bu kişileri karşılayan böylece varlıklarını kişiler halinde temsil eden, varlıkların kişiler halinde ifadesi için kullanılan kelimelerdir. (Ergin, 2003, s. 265).

Herhangi bir metinde bahsedilen kişinin kimliğine ait daha önceden verilmiş bilgiler varsa metindeki kişiye gönderimde bulunulurken adıl kullanılmaktadır. Adılların hem cümleler arasında hem de cümle içinde gönderim değeri vardır. Metinde o adıyla karşımıza çıkan üçüncü tekil kişi odaklı bir kullanım söz konusudur.

Ali annesinin elini öptü (29). **O** annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). **Ali** birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). **O** fabrikaya yollandı (101). Yemekten sonra **Ali**, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı (61). Anası ona bir kazak örüyordu (62).

Metnin içindeki birçok cümlede o adıyla kullanılmasa da yüklemiñ taşıdığı anlamdan o adıyla karşılanmıştır.

Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). **Anası** memnundu (5). Namazını kılınmış, duasını yapmıştı (6). **Anasını** kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorgani kafasına büsbütün çekti (13). Gece ışık yakmadan oturdu (109). Geceyi dinledi (110). **Anasını** düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). **Anası** sabah namazı okunurken **Ali'yi** uyandırdı (64). Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şılteler serip yattılar (63).

Gösterme Adılları

Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle, nesneleri karşılayan kelimelerdir. İşaret adılları nesneleri bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler. Yani bu adıllarla belirtilen varlıklar şu veya bu vasıfları ile değil yerleri ile ifade edilmiş olurlar. (Ergin, 2003, s. 273).

Daha önceki bilgileri taşıyan söz parçacıklarının tekrarlamasını engellemek amacıyla kullanılan yapılardır. Metinde hiçbir gösterme adımlının kullanılmadığı görülmektedir.

Dönüþlüklük Adılları

Bu adıllar asıl kişi adıllarından daha kuvvetli bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiþtirilmiş bir tür kişi adıllarıdır. (Korkmaz, 2003, s. 414) Bunlar asıl öz manalarına gelen isimlerin iyelik eki almış şekillerinden ibarettir. Bunlar asıl, öz manalarına gelen isimlerin iyelik eki almış şekillerinden ibarettir. İyelik eki alarak teklik ve çokluk birinci, ikinci ve üçüncü kişilerin özlerini asıllarını kendilerini ifade eder böylece adıllar olarak kişileri temsil eder.

Bugün dönüþlüklük adılları kendi kelimesidir. Dönüþlüklük adılları olarak kullanılan diğer kelime öz kelimesidir. (Ergin, 2003, s. 273) Metindeki dönüþlüklük adılları daha çok kendi kelimesi kullanılarak yapılmıştır. Metinde dönüþlüklük adıllarının gönderimsel baþdaþıklık ögesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Özne eksiltili yapı bu durumun oluşmasını sağlamaktadır.

Ali annesinin **kendisini** bu sabah niçin uyandırmadığını hayret etmekle beraber uzun zaman vaktin geçtiğiğini anlayamamıştı (73). Sarıldı (84). Onu **kendi** yatağına götürdü (85). Yorgani üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatıetine bu soğuk insana aşılamaya uğraştı (87). Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı (88). **Kendisi** bir sandalyeye çıktı (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve o evde o, bir daha kaynamadı (119). Onun ustası İstanbul'da bir tek elektrikçi idi (41). Bir Alman'dı (42). Ali'yi çok severdi(43), Îşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti (44). **Kendi** kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi (45).

Gösterme Sıfatları

İşaret sıfatları nesneleri yerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında tek başlarına işaret adıllarıdır. Türkçede sıfatlar hiçbir işletme eki almadıkları için işaret sıfatları olarak işaret adıllarının yalnız teklik şekilleri kullanılır. (Ergin, 2003, s. 248) Daha önce geçen bilgi taşıyan söz parçalarının tekrarlanması önler.

Sarıldı (84). Onu kendi yatağına götürdü (85). Yorgani üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatıetine **bu soğuk insana** aşılamaya uğraştı (87). Ali annesinin kendisini **bu sabah** niçin uyandırmadığını hayret etmekle beraber

uzun zaman vaktin gecitiğini anlayamamıştı (73). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71). Çöküş, **o çöküş** (72). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). **O kadar**, muvaffak olmuş bir aktör (83).

Bütün arzusuna rağmen **o gün** ağlayamadı (89). Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı (90). Ölüm bildigimiz kadar korkunç bir şey değildi (106). Yalnız biraz soğuktu **o kadar** (107)... Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu (116). Kendisi bir sandalyeye çöktü (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve **o evde o**, bir daha kaynamadı (119).

Ardıl/Bağımlı Gönderim Öğeleri

İyelik Ekleri

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İyelik şekli bir bağlılık, bir aidiyet, bir mülkiyet gösterir. İsimlerin iyelik şekli her dilde yoktur. Birçok dillerde mülkiyet ifadesi ismin mülkiyet şekli yerine bir kelime grubu ile karşılaşır. Mülkiyet olan bazı dillerde de bu tek şekilli ve eklidir.

Türkçede iyelik kategorisi çekimlidir. Mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim eki getirilir. Türkçede tabi olan unsur tabi olduğu unsurdan önce geldiği için mülkiyet ekleri de ismi kendisine tabi olan unsura bağladıklarından bu eklerin isimle münasebetini kurdukları kelime isimden önce gelir. Türkçede mülkiyet ekleri kişilere göre ayrı ayrı şekillerde olup isimler iyelik kategorisi için geniş bir ekler sisteme sahiptir. (Ergin, 2003, s. 130) İyelik eklerinin metinde birkaç gönderim değeri bulunmaktadır. Kişi eki görevinde kullanıldığı için cümlede gizli özne konumundadır. Kişi adıları kullanılmasa bile metinde yer alan adıl iyelik ekleri vasıtasiyla belirlenmektedir. Bu özelliklerinden dolayı anlatıma kısalık sağlar.

Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilir (15). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Ali birkaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç cehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağıları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işten oğlunu evvela uyandırmaya kiyamadı (7). Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış, bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri-kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse ötecekti (10). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucaklıdı (12). Anası yorgandan dışında kalan ayaklarını gidikladı (14). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler (16)? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı (17)? Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Anasını kucaklıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştı (47). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çıkardı (54). Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman, kadıncıız selam vermek üzere idi (54). Masaya elleri dayalı uyuqlar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). Ölüm munis, anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini, şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Geceyi dinledi (110). Anasını düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kirarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet

dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraklı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazan fakir mektebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

Belirtme Durumu Eki

Bu durum ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden durumudur. Şu halde bu durum ismi yapma ifade eden fiilin tesirinde bırakır. Ismin bu durumu bazen eksiz çok defa ise ekli olur. (Ergin, 2003, s. 228) Bu ekler cümle içinde ve cümleler arasındaki ilişkileri kurulmasını sağlarlar.

Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83). Sarıldı (84). **Onu** kendi yatağına götürdü (85).

İlgî Ekleri

Bu ek ismi genitif durumuna sokan bir ektir. Bir isim tabi olduğu başka bir isme genitif durumunda bağlanır. Bunun için isim ya genitif eki almadan eksiz genitif durumunda bulunur veya genitif eki alarak ekli genitif şekline girer. (Ergin, 2003, s. 229) Metinsel bağlılığın olmasını sağlarlar. Metinde belirtili isim tamlaması oluşturacak şekilde bir kullanım söz konusudur. Özellikle cümle içi bir kullanım görülmektedir.

Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sabahleyin Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi (23). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Hepimizin gönlünde bir aslan yatar (28). Ali annesinin elini öptü (29). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştı (47). Sonra evinin yolunu tuttu (50).

Kişi Ekleri

Bir cümlenin fiilinde yer alan kişi ekleri nedeniyle öznesiz de kullanılabilme özelliği bulunmaktadır. Bu şekilde eylem sonunda bulunan kişi ekleri metinde bağlılık oluşturur. Semaver'de o merkezli bir anlatım söz konusudur. Üçüncü tekil kişi eki eylemde yer almamasına karşın anlam olarak bulunmaktadır.

Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işten oğlunu evvela uyandırmaya kiyamadı (7). Anasını kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilir (15). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler (16)? Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi güliyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığını emin ve memnun evine döndü (46). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştı (47). Bir pastra oynadılar (48). Bir heyecanlı tavla partisi seyretti (49). Sonraevinin yolunu tuttu (50). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çiğirdi (54). O fabrikaya yollandı (101). Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibi idi (102).

Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Gece ışık yakmadan oturdu(109). Geceyi dinledi (110) . Anasını düşündü (111) . Fakat ağlayamadı (112) . Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99).

Bağımsız Bağdaşılık Görünümleri

Daha çok metin içi anlamsal ilişkilerle ilgilidir. Bağlantı öğeleri, değiştirim, eksilti, zaman-görünüş-kip unsurları bağımsız bağıdaşılığın içinde yer almaktadır.

Bağlantı öğeleri (Connecteur)

Edizkun bağlaçları tek başlarına anlamları olmayan ancak eklendikleri kelimelerle beraber cümle içinde anlam kazanan yapılar olarak tanımlar. (Edizkun, 1988, s. 302) Metinde bağlantı öğesi olarak daha çok ve kullanılmıştır.

Ali semaveri, içinde **ne** istirap, **ne** grev, **ne** de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi. Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (21). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu **ve** çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı(7). Ali işten çıkıştı gibi terli ve pembe idi (8). Ondan yalnız koku, buhar **ve** sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sonra sesler (24). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun **ve** bütün Haliç'i çınlatan düdügü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Kendi kadar usta **ve** becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yanı gençlikte idi (45). Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk **ve** tülbert kokan vücudunda akşamüstüleri merdivenleri hızlı hızlı çıktıgı zaman bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70).

Sözcük ilişkileri ve Sözlüksel Anlamda Bağdaşılık

Dilbilimde bu başlık altında tekrarlanan sözcükler, karşıt anlamlılar, benzer anlamlı sözcükler, yapı tekrarları bulunmaktadır. Metinde daha çok benzer anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla sözlüksel anlamda bir bağıdaşılığın kullanımı görülmektedir.

Sabah ezanı okundu (1). **Kalk** yavrum, **işe** geç kalacaksın (2). Ali nihayet **iş** bulmuştu (3). Bir haftadır **fabrikaya** gidiyordu (4). Anası memnunu (5). Namazını kilmiş, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında **makineler**, **elektrik pilleri**, **ampuller** gören, **makine yağları** sürünen ve bir **diesel motoru** homurtusu işten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Ali **işten** çıkıştı gibi terli ve pembe idi (8). Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırılmış, bir horoz vekarıyla sabaha, **Kâğıthane** sırtlarında beliren fecr-i kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse ötecekti (10).

Yemek odasına kucak kucağa geçtiler (18). Odanın içini **kızarmış bir ekmeğin kokusunu** doldurmuştu (19). **Semaver**, ne güzel **kaynardı** (20)! Ali **semaveri**, içinde **ne** istirap, **ne** grev, **ne** de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi (21). Ondan yalnız **koku**, **buhar** ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). **Sabahleyin** Ali'nin bir **semaver**, bir de fabrikanın önünde bekleyen **salep güğümü** hoşuna giderdi (23).

Masaya elleri dayalı uyuqlar vaziyetteki **ölüyü** seyretti (77). Onu **uyuyor** sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını **soğumaya başlamış** yanaklara sürdüğü zaman **ürperdi** (81). **Ölümün karşısında**, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacağı (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83).

Değiştirim

Bir metinde bazen bir eylemin bazen bir adım bazen de tümlerin yerini tutan kelimelerle oluşturulur. Her bir çeşit yerini tuttuğu kelimenin görevine göre isme bağlı, fiile bağlı, cümleye bağlı vb. şeklinde adlandırılır.

Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlıları. **Beş kişi Halıcıoğlu'na** geçtiler (36).

Sonra **sesler** (24). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çınlatan düdügü, onda arzular uyandırır; arzular söndüründü (25).

Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk ve tülbert kokan vücudunda akşamüstüleri merdivenleri hızlı hızlı çıkarken bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70).

Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti(71). Çöküş, **o çöküş** (72).

Eksilti

Bir cümlede bir ya da birden fazla öğenin olmadığını ve silindiğini belirtir. Konuşma silinde birçok zaman kullanılan eksiltili yapılara yazı dilinde daha çok dikkat edilir. Hem dilsel hem de mantıksal açıdan cümlenin anlamının bozulmaması için eksiltili yapının doğru kullanılması gereklidir. Eksiltili yapı cümlede özne, yüklem, nesne, tamlayan, tümleç eksikliği şeklinde çıkmaktadır.

Öykü içinde çok az yüklem eksikliğinin dışında özellikle özne eksikliğinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Sait Faik metin içinde tek birörnekte bir duyguya karşılayan kelimeyi vermek yerine eksiltili bir yapı kullanmıştır.

Yan yana, kucak kucaga, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Yalnız, biraz soğuktu (105). Yalnız biraz soğuktu o kadar (107)... Sonra sesler... (24). Bilakis, çehresi eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülayimdi (96). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Yan yana, kucak kucaga, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71).

Zaman-Görünüş-Kip

Kişi ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsi ifade eden eklerdir. Fiil kök ve gövdeleri çekimli duruma girerek kullanımına çıkışken önce şekil ve zaman eklerini alırlar. Şekil ve zaman ekleri ise yalnız bir çekimde bir kipte aynı zamanda kişi de ifade ederler. Diğer bütün çekimlerde, bütün kiplerde bütün kiplerde ise şahsi belirtmek için şekil ve zaman eklerinden sonra kişi eklerinin getirilmesi gereklidir (Ergin, 2003, s. 282).

Zaman, görünüş ve kip unsurları metindeki bağıdaşılığı sağlayan unsurdan bazlarıdır. Metne dikkat edildiğinde yalnız zaman kullanımının birleşik zaman kullanımından çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bir durumu betimlerken daha çok birleşik zaman, bir olayı betimlerken de yalnız zamanın kullanıldığı görülür.

Ali nihayet iş bulmuştu (3). Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gidipladı (14). Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi gülüyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Ali bir kaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlıları. Beş kişi Halıcıoğlu'na geçtiler (36). Ali, bütün gün zevkle, hırsla, istiyakla çalışacak (37). Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden (38). Onun için dürüst, gösterisiz işliyecek (39). Yoksa işinin fiyatmasını da

öğrenmiştir (40). Ali'yi çok severdi (43). Ali annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geçtiğini anlayamamıştı (73). Fırladı (75). Yemek odasının kapısında durdu (76). Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını sogumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99). Komşular koşa koşa eve geldiler (100). O fabrikaya yollandı (101). Yan yana, kucak kucakça, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Ölüm, munis anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi (108). Gece ışık yakmadan oturdu(109). Geceyi dinledi (110) . Anasını düşündü (111) . Fakat ağlayamadı (112) . Kış Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur (121). Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları gevrek, ıstıraptı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleseler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler, üstünde rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

SONUÇ

Bu kısa öykü metin dilbilimsel çalışmaya uygun olduğu için seçilmiştir. Öncelikle metin çözümleme unsurları hakkında bilgiler verilmiş sonra da metinden örnekler veriler aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle metnin dilbilimsel ve yapıbilimsel yapıları verilmiş böylece metnin görünen yani dilbilgisel yapısı çözümlemeye çalışılmıştır. Metin dilbilimsel çalışmalarında temel yapıyı ortaya çıkarırken müracaat edilen ölçütlerden biri bağdaşılıktır. Bunların dışında niyetlilik, bilgi vericilik, metin içi ilişki, benimsenirlik, durumsallık ölçütleri de metin incelemelerinde kullanılmaktadır. Sait Faik'in Semaver adlı hikâyesine bağdaşılık kazandıran önemli unsurlardan biri de gönderimdir. İncelenen metinde gönderime sık sık başvurulmuş böylece gönderim yapılan unsurun metinde sürekli olarak tekrarının önüne geçilmiştir. Kişi adılları, işaret adılları, işaret sıfatları en fazla kullanılan gönderim unsurları olarak görülmektedir. Metinde yer alan Arدل/bağımlı gönderim öğelerinden olan iyelik eklerinin metinde yer alan adılların belirlenmesinde rol oynadığı, anlatıma kısalık sağladığı, belirtme durumunun cümle içi ve cümleler arası ilişkileri kurduğu; ilgi eklerinin metinsel bağdaşılığın olmasını sağladığı, kişi eklerinde ise üçüncü tekil kişinin metinde bulunmayıp anlamda bulunarak metinde bağdaşılığı sağladığı görülmektedir. Ayrıca belirtme, ilgi ve kişi ekleri gibi Bağdaşılığın diğer bir unsuru olan değişim ve eksiltinin de metinde pek fazla örneğinin bulunmadığı görülmektedir. Sözcük ilişkileri ve Sözlüksel Anlamda Bağdaşılık yönüyle metne bakıldığından daha çok benzer anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla sözlüksel anlamda bir bağdaşılığın kullanımı görülmektedir. Bağdaşılığı sağlayan diğer bir unsur olan bağlaçlardan da ne.....ne ve de ve bağlacına rastlanmaktadır. Diğer bir bağdaşılık unsuru olan birbirini çağrıştıracak sözcük gruplarının da metinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Metin özellikle dilbilgisel bağlar açısından incelenmiştir. Cümlelerden ziyade metnin bütünü üzerinde metin dilbilimsel ölçütler belirlenmiştir. Metin bilim çözümlemesi yapılarak metin bilimin ana unsurları ve kuralları çerçevesinde incelenen Sait Faik'in Semaver adlı hikâyesi metin dilbilimsel bağdaşılığı yansitan bir öykü olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, (1983), Sözcük Türleri, Ankara.
- AKSAN, Doğan, (1999), Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ergin Yayınevi, Ankara.
- AKSAN, Mustafa-Yeşim AKSAN, (1991), "Metin Kavramı ve Tanımları", Dilbilim Araştırmaları, Ankara.
- AKTULUM, Kubilay, (2004), Parçalılık Metinlerarasılık, Öteki Yayınevi, Ankara.
- AYATA ŞENÖZ, Canan, (2005), Metinbilim ve Türkçe, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2000), Türkçenin Grameri, (6. Baskı), TDK Yayınları: 528, Ankara.
- DOĞAN, Günay, (2001), Metin Bilgisi, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- EDİZKUN, Haydar, (1988), Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem, (2003), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat, (2001), Dilbilgisi, Ayraç Yayınları, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet, (1999), Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara.
- KIRAN, Zeynel (2001), Dilbilime Giriş, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (2003), Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Emin, (1995), Eleştirel Okuma, Ümit Yayınları, Ankara.
- Saussure, Sapir, Bloomfield, Trubetskoy, Guillaume, Tesniere, Hjelmslev, Jakobson, Martinet, Harris, Chomsky, (1999), Yirminci Yüzyıl Dilbilimi, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- TOKLU, Osman, (2003), Dilbilime Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TOPALOĞLU, Ahmet, (1989), Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- UZUN, SUBAŞI, (1995), Leyla, Orhon Yazıtlarının Metinbilimsel Yapısı, Simurg Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜNOVA Kerime, (2002), Dil Yazları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- VARDAR, Berke, (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yayınları, İstanbul.

EKLER

SEMAVER

Sabah ezanı okundu (1). Kalk yavrum, işe geç kalacaksın (2). Ali nihayet iş bulmuştu (3). Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücutu ve çok genç cehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Ali işten çıkıştı (8). Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırılmış, bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecr-i kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse ötecekti (10). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucaklıdı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çektı (13). Anası yorgandan dışında kalan ayaklarını gidipladı (14). Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi (15). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydi (16)? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı (17)? Yemek odasına kucak kucağa geçtiler (18). Odanın içini kızarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu (19). Semaver, ne güzel kaynardı (20)! Ali semaveri, içinde ne ıstırıp, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi (21). Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sabahleyin Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi (23). Sonra sesler (24). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i

çinlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Demek ki, Ali'mız biraz şairce idi (26). Büyük değirmende bir elektrik amelesi için hassasiyet, Haliç'te büyük transatlantikler sokmaya benzerse de, biz, Ali, Mehmet, Hasan, biraz böyleyizdir (27). Hepimizin gönlünde bir aslan yatar (28). Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi güliyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Ali bir kaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Sabah serin, Haliç sisli idi (35). Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. Beş kişi Halıcıoğlu geçtiler (36). Ali, bütün gün zevkle, hırsla, iştiyakla çalışacak (37). Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden (38). Onun için dürüst, gösterişsiz işliyecek (39). Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir (40). Onun ustası İstanbul'da bir tek elektrikçi idi (41). Bir Alman'dı (42). Ali'yi çok severdi (43). İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti (44). Kendi kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi (45). Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü (46). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu (47). Bir pastra oynadılar (48). Bir heyecanlı tavla partisi seyretti (49). Sonra evinin yolunu tuttu (50). Anası yatsı namazını kılıyordu (51). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çıkardı (54). Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman, kadıncıız selam vermek üzere idi (55). Anası: -Ali be, günah be yavrum, dedi (56). Günah yavrucuğum, yapma (57)! Ali: -Allah affeder ana, dedi (58). Sonra saf, masum sordu (59): -Allah hiç gülmez mi (60)? Yemekten sonra Ali, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı (61). Anası ona bir kazak örüyordu (62). Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şilteler serip yattılar (63). Anası sabah namazı okunurken Ali'yi uyandırdı (64). Kızarmış ekmeğin kokan odada semaver ne güzel kaynardı (65). Ali semaveri, içinde ne istirap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi (66). Onda yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edildi (67). Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi (68). Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu (69). Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk ve tüberk kokan vücutunda akşamüstüleri merdivenleri hızlı hızkarken bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71). Çöküş, o çöküş (72). Ali annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin gecikliğini anlayamamıştı (73). Fabrikanın düdüğü, camların içinden tizliğini, can koparcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi (74). Fırladı (75). Yemek odasının kapısında durdu (76). Masaya elleri dayalı uyuşlar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman örperdi (81). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83). Sarıldı (84). Onu kendi yatağına götürdü (85). Yorgarı üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatıyetini bu soğuk insana aşılamaya uğraştı (87). Sonra, aciz, onu köşe minderinin üzerine attı (88). Bütün arzusuna rağmen o gün ağlayamadı (89). Gözleri yandı, yandi, bir damla yaş çıkarmadı (90). Aynaya baktı (91). En büyük kederinin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan cehresinden başka bir çehre almak kabil olmayacak mıydı (92)? Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağartmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). Sonra ölüye baktı (94). Hiç de korkunç değildi (95). Bilakis, cehresi eskisi kadar müşfik, eskisi kadar

mülayimdi (96). Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99). Komşular koşa koşa eve geldiler (100). O fabrikaya yollandı (101). Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibi idi (102). Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Ölüm, munis anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Yalnız, biraz soğuktu (105). Ölüm, bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi (106). Yalnız biraz soğuktu o kadar (107)... Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi (108). Gece ışık yakmadan oturdu(109). Geceyi dinledi (110). Anasını düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). Bir sabah yemek odasında karşı karşıya geldiler (113). O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı (114). Güneş, sarı pırıncı maddenin üzerinde donakalmıştı (115). Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu (116). Kendisi bir sandalyeye çöktü (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve o evde o, bir daha kaynamadı (119). Bundan sonra Ali'nin hayatına bir salep güğümü girer (120). Kış Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur (121). Bozuk kaldirımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kirarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları gevşeli, ıstıraplı pırıncı bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler, üstünde rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

Sait Faik Abasıyanık